

Keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationspolitik

Troels Østergaard Sørensen

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationspolitik

Keynesiansk teori og keynesiansk økonomisk politik har i de sidste 15 år været udsat for en intensiv kritik fra den monetaristiske skole og den ny-klassiske makroteori. I det følgende vil der blive argumenteret for, at de synspunkter, som *Keynes* fremkom med i *The General Theory of Employment, Interest and Money* (Keynes 1936) stadig er særdeles relevante som baggrund for fastlæggelsen af en arbejdsmarkeds- og inflationspolitik i 1980'erne¹.

Et af de mest fundamentale spørgsmål i økonomisk teori er, om priser og mængder fastsættes simultant, så der hersker vedvarende markedsclearing. Eller om prisdannelse og allokering kan betragtes som relativt separate og adskilte processer, så muligheden for vedvarende overskudsefterspørgsel eller -udbud ikke kan udelukkes. Det er på dette område, at den afgørende forskel mellem monetarister og keynesianere skal findes. Og det var præcis det samme spørgsmål, der i 30'erne adskilte Keynes fra klassikerne.

Det nye budskab fra Keynes var, at *beskæftigelsen* (og reallønnen) er bestemt af den effektive (vare)efterspørgsel og ikke som hos klassikerne af udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet. Når den effektive efterspørgsel er mindre end den efterspørgsel, der svarer til fuld beskæftigelse, vil der ikke herske markedsclearing på arbejdsmarkedet. Arbejdskraften er rationeret, og der hersker ufrivillig arbejdsløshed. Nogle arbejdere kan ikke sælge deres arbejdskraft til den eksisterende markeds løn, selv om de ønsker det.

Det må erkendes, at Keynes i *The General Theory* ikke har nogen veludviklet teori for den *nominelle løndannelse*. Han skelner mellem et regime med fuld beskæftigelse, hvor pengelønnen vil stige på grund af generel mangel på arbejdskraft (demand-pull), og et regime med arbejdsløshed, hvor overskudsefterspørgsel ikke kan begrunde en stigning i pengelønnen. Keynesmodellen er derfor ofte blevet fremstillet som bestående af to skarpt adskilte regimer med henholdsvis arbejdsløshed og inflation. Men Keynes benægtede ikke, at der kan fremkomme inflation af andre årsager end overskudsefterspørgsel i et regime med arbejdsløshed. Det var blot ikke et relevant problem for ham i 30'erne. Phillipskurven kan betragtes som en reaktion på den skarpe regimeopdeling. Phil-

1. En række af nedenstående synspunkter er uddybet i Sørensen (1983).

Keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationspolitik

Troels Østergaard Sørensen

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationspolitik

Keynesiansk teori og keynesiansk økonomisk politik har i de sidste 15 år været udsat for en intensiv kritik fra den monetaristiske skole og den ny-klassiske makroteori. I det følgende vil der blive argumenteret for, at de synspunkter, som *Keynes* fremkom med i *The General Theory of Employment, Interest and Money* (Keynes 1936) stadig er særdeles relevante som baggrund for fastlæggelsen af en arbejdsmarkeds- og inflationspolitik i 1980'erne¹.

Et af de mest fundamentale spørgsmål i økonomisk teori er, om priser og mængder fastsættes simultant, så der hersker vedvarende markedsclearing. Eller om prisdannelse og allokering kan betragtes som relativt separate og adskilte processer, så muligheden for vedvarende overskudsefterspørgsel eller -udbud ikke kan udelukkes. Det er på dette område, at den afgørende forskel mellem monetarister og keynesianere skal findes. Og det var præcis det samme spørgsmål, der i 30'erne adskilte Keynes fra klassikerne.

Det nye budskab fra Keynes var, at *beskæftigelsen* (og reallønnen) er bestemt af den effektive (vare)efterspørgsel og ikke som hos klassikerne af udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet. Når den effektive efterspørgsel er mindre end den efterspørgsel, der svarer til fuld beskæftigelse, vil der ikke herske markedsclearing på arbejdsmarkedet. Arbejdskraften er rationeret, og der hersker ufrivillig arbejdsløshed. Nogle arbejdere kan ikke sælge deres arbejdskraft til den eksisterende markeds løn, selv om de ønsker det.

Det må erkendes, at Keynes i *The General Theory* ikke har nogen veludviklet teori for den *nominelle løndannelse*. Han skelner mellem et regime med fuld beskæftigelse, hvor pengelønnen vil stige på grund af generel mangel på arbejdskraft (demand-pull), og et regime med arbejdsløshed, hvor overskudsefterspørgsel ikke kan begrunde en stigning i pengelønnen. Keynesmodellen er derfor ofte blevet fremstillet som bestående af to skarpt adskilte regimer med henholdsvis arbejdsløshed og inflation. Men Keynes benægtede ikke, at der kan fremkomme inflation af andre årsager end overskudsefterspørgsel i et regime med arbejdsløshed. Det var blot ikke et relevant problem for ham i 30'erne. Phillipskurven kan betragtes som en reaktion på den skarpe regimeopdeling. Phil-

1. En række af nedenstående synspunkter er uddybet i Sørensen (1983).

lipsskurven fremhæver eksistensen af et *stabilt* trade-off mellem arbejdsløshed og inflation, og blev teoretisk funderet på en overskudsefterspørgselsteori for ændringer i *penge-lønnen* (Lipsey 1960). I lyset af en empirisk succes i 60'erne blev Phillipskurven ofte fremstillet som den keynesianske inflationsteori. Monetaristerne fremhævede imidlertid ganske korrekt, at på et neo-klassisk arbejdsmarked, som var fundamentet for udledningen af Phillipskurven, er det ikke pengelønnen, men reallønnen, der fastlægges. En stabil invers Phillipskurve er ensbetydende med pengeillusion. På langt sigt, når forventningerne har tilpasset sig, vil Phillipskurven være lodret ved den såkaldte naturlige arbejdsløshed.

Keynes mener imidlertid heller ikke, at det er muligt at »købe« en vedvarende stigning i beskæftigelsen med en stigning i inflationen, når økonomien befinder sig i fuld beskæftigelse. Keynes' synspunkter er derfor i fuld overensstemmelse med monetaristernes kritik af Phillipskurven, og han ville ikke benægte en lodret Phillipskurve ved fuld beskæftigelse. Til trods for denne enighed hersker der en fundamental uoverensstemmelse. Den monetaristiske model forudsætter, som den klassiske, kontinuert markedsclearing. Realløn og beskæftigelse fastlægges simultant på arbejdsmarkedet, medens inflationen er bestemt af pengeudbuddet. Keynes fremhævede korrekt, at beskæftigelsen er bestemt af den effektive efterspørgsel. Pengelønnen og ændringer i denne er et resultat af lønforhandlingerne mellem lønmodtagere og arbejdsgivere. Pengeudbuddet, der i et vidt omfang er endogent (Kaldor), vil kun udgøre en ekstrem øvre grænse på inflationen. Det keynesianske synspunkt, som monetaristernes kritik af Phillipskurven ikke har kunnet røkke ved, er således, at økonomien kan sidde fast i en tilstand med en betydelig arbejdsløshed, og at der ikke findes automatiske kræfter, som vil lede økonomien tilbage til fuld beskæftigelse. Der findes *multiple arbejdsløshedsligevægte*. Og ved enhver tilstand med ufrivillig arbejdsløshed kan inflationen være en hvilken som helst størrelse, dvs. »Phillipskurven« kan være lodret ved alle mulige tilstande med ufrivillig arbejdsløshed. I den monetaristiske analyse befinder arbejdskraften sig altid *på* arbejdsudbudskurven. Variationer i arbejdsløshed og beskæftigelse er udelukkende et resultat af individuelle personers optimale adfærd, når de har ufuldkommen information. Efter en læreproces vil økonomien derfor automatisk vende tilbage til den naturlige arbejdsløshed (fuld beskæftigelse).

Hvis det keynesianske synspunkt skal være troværdigt, er det nødvendigt nøjere at analysere løndannelse og inflation, når der hersker ufrivillig arbejdsløshed. Der indgår mindst tre vigtige *norm*dimensioner, når pengelønskravene fastlægges blandt beskæftigede personer. For det første tages der hensyn til den relative løn mellem forskellige grupper. Som Keynes fremhævede, forsøger de enkelte grupper at bevare eller forbedre deres relative lønposition. For det andet formuleres fremtidige lønkrav på basis af fortidige lønerfaringer. Udviklingen i reallønnen over tiden spiller en rolle, og man kan tale

om reallønsmodstand, når arbejdskraften via pengelønskrav forsøger at realisere en reallønsmålsætning. For det tredje vil udviklingen i fordelingen mellem løn og profit spille en rolle ved fastlæggelsen af lønkrav. En norm-baseret løninflation vil både være påvirket af fremadrettede forventningseffekter og bagudrettet inert. Markedsforhold, indkomstpolitik m.v. kan modificere graden, hvormed frustrerede normer og aspirationer giver sig udslag i inflation, men markedsforholdene, f.eks. udtrykt ved arbejdsløsheden, forventes kun at have en svag og indirekte effekt på løninflationen. Effekten vil bl.a. afhænge af ledighedens struktur. Jo mere ledigheden er koncentreret på bestemte grupper, desto mindre vil effekten på lønudviklingen være.

Ovenstående er ikke en udtømmende forklaring af inflation under arbejdsløshed, men en påpegnings af vigtige *transmissionsmekanismer*. Bestemte grupper tillægges ikke skylden for inflation. Selv om der her er fokuseret på løndannelsen afspejler tankegangen en fundamental konflikt mellem fordeling af indkomst på løn og profit. Under den beskrevne transmissionsmekanisme kan en ændring i løninflationen bl.a. være begrundet i ændringer i væksten i produktiviteten, ændrede importpriser, ændrede mark-up satser eller ændringer i reallønsmålsætningerne.

Den keynesianske opfattelse og udviklingen i 70'erne og 80'erne

Ovenstående er i overensstemmelse med hovedlinjerne i den økonomiske udvikling i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne i mange lande. Et fald i realvæksten og stigende importpriser (olie) vil med uforandrede normer lede til løn- og prisinflation. Hvis man forsøger at bryde denne form for »non-demand-pull« inflation med en reduktion i efterspørgslen eller i væksten i pengeudbuddet, leder det direkte til stagflation. Spørgsmålet bliver videre, hvorledes dette synspunkt er konsistent med det fald i inflationen, som specielt England og i mindre omfang Danmark har oplevet i de seneste år.

Den engelske konservative regerings økonomiske politik har i langt højere grad været en »traditionel« keynesiansk deflationær politik end en ren monetaristisk politik baseret på en stram kontrol af pengeudbuddet. Denne deflationære politik har medført et fald i produktion og beskæftigelse og en betydelig stigning i arbejdsløsheden. Faldet i prisinflationen kan henføres til tre hovedelementer. Faldet i efterspørgslen har generelt reduceret virksomhedernes incitament til prisstigninger. Der er fremkommet en strukturel prisinflationseffekt. Virksomhedslukninger har elimineret de mindst produktive virksomheder. De levedygtige har haft en produktivitetsudvikling, der er i overensstemmelse med reallønshøjden. Endelig har opskrivningen af pundet igennem en årrække haft en gunstig indflydelse på inflationen. Faldet i prisinflationen har i overensstemmelse med hypotesen om reallønmodstand medført et fald i løninflationen. De beskæftigedes realløn har været voksende. Den økonomiske politik har udelukkende været rettet mod inflationen og ikke mod reallønnen og beskæftigelsen. Grundet olien i Nordsøen

har betalingsbalancen i England ikke været den samme alvorlige restriktion som i Danmark. Ud fra et økonomisk synspunkt er betalingsbalancen hovedrestriktionen på en ekspansiv politik i Danmark. Lønudviklingen har i de seneste år været præget af indkomstpolitiske indgreb. Men samtidig har fagforeningerne nedjusteret reallønsmålsætningerne. Denne nedjustering synes i højere grad at være bestemt af betalingsbalancerestriktionen end af stigningen i arbejdsløsheden. Betalingsbalancen betragtes som en restriktion på udviklingen i reallønnen, hvis en betydelig stigning i den *fremtidige* arbejdsløshed skal forhindres. For både Englands og Danmarks vedkommende kan det derfor konkluderes, at der ikke har været nogen væsentlig direkte kausal effekt fra markedsforholdene — arbejdsløsheden — på lønudviklingen for de beskæftigede.

En ekspansiv økonomisk politik synes i løbet af kort tid at løbe ind i inflations- og betalingsbalanceproblemer, som Frankrig har været et eksempel på. Hvad inflationen angår, fremhæver den keynesianske inflationsmodel netop asymmetri. Uanset udgangspunktet, er det grundet løn- og profitnormerne vanskeligt at reducere inflationen fra status quo, medens normerne ikke skaber restriktioner på en stigning i inflationen. Det keynesianske synspunkt benægter således ikke inflationstruslen fra en ekspansiv politik. Det er ikke muligt for et enkelt land isoleret at reflatere økonomien uden at løbe ind i betalingsbalanceproblemer, hvis alle handelspartnere deflaterer. For en lukket økonomi var det keynesianske budskab, at de indbyggede fejl i markedsmekanismen kan begrænses via kollektiv handling i form af en efterspørgselsorienteret økonomisk politik. For en åben økonomi er det tilsvarende budskab, at en international *koordineret* ekspansiv politik kan fjerne nogle af de vigtigste restriktioner på de enkelte lande.

Arbejdsmarkedsplanlægning og indkomstpolitik

På baggrund af ovenstående må en keynesiansk økonomisk politik indeholde en *permanent indkomstpolitik* og en intensiv *arbejdsmarkedsplanlægning*, som inddrager efterspørgselsiden på arbejdsmarkedet. Den nominelle indkomst kan opsplittes i pris- og mængdekomponenter:

$$\text{indkomst/time} \times \text{timer/person} \times \text{antal personer}$$

En indkomstpolitik skal ikke blot være et middel til at reducere lønnen for beskæftigede arbejdere, men skal også direkte rette sig mod mængdekomponenterne. Traditionelt har indkomstpolitik kun været rettet direkte mod priskomponenten. Grundet inflationstruslen er denne del af indkomstpolitikken nødvendig. Men den skal fastlægges under hensyntagen til, at inflationen enten skaber problemer fordi den varierer mellem lande eller fordi den varierer over tid. En stabil og fuldt ud forventet inflation er derimod harmløs, når alle grupper i samfundet har haft mulighed for at tilpasse sig til inflationsraten.

Det andet element i indkomstudtrykket knytter sig til *arbejdstidspolitik*. Betragtet over livsforløb vil en arbejdstidspolitik kunne dække over mange forskellige foranstaltninger. Arbejdstidspolitik skal ses i sammenhæng med det sidste element i indkomstudtrykket, bl.a. fordi en række arbejdstidsindgreb vanskeligt kan ændres, når de først er gennemført. Mulighederne for at realisere en fleksibel arbejdstidspolitik befinder sig endnu på debatstadiet, og har ikke i videre omfang indgået eksplicit i en indkomspolitik.

Under en traditionel indkomspolitik er beskæftigelseselementet overladt til en usikker effekt baseret på virksomhedernes incitament til at øge beskæftigelsen ved en gunstig omkostningsudvikling. Keynes fremhævede netop, hvor usikker denne effekt kan være og pegede på nødvendigheden af kollektiv handling i form af en efterspørgselsorienteret politik. Indkomspolitikken må derfor indeholde elementer, der eksplicit er rettet mod en øget beskæftigelse. Der kan dels peges på en international koordineret ekspansiv politik og dels på en mere direkte koordination mellem løndannelse og fastlæggelsen af beskæftigelsen. Det sidste punkt implicerer en mere aktiv arbejdsmarkedsplanlægning, som ikke kun har den traditionelle form af reguleringer på udbudssiden, af lønforhold og af den offentlige sektors arbejdskraftefterspørgsel, men indeholder en øget planlægning af arbejdskraftefterspørgslen i den private sektor. Dette er dels nødvendigt, hvis en målsætning om at skabe et betydeligt fald i arbejdsløsheden skal kunne realiseres over en overskuelig tidsperiode. Dels er det nødvendigt for at øge effektiviteten af en række arbejdsmarkedspolitiske indgreb på udbudssiden. Eksempelvis er nettobeskæftigelseseffekten af en række selektive beskæftigelsesindgreb tvivlsomme grundet fortrængningseffekter (crowding out), som kun en øget efterspørgselsplanlægning kan kontrollere. En mere bindende langtidspanlægning af arbejdskraftefterspørgslen vil desuden lette uddannelsesplanlægningen.

En øget koordination mellem løn og beskæftigelse kan desuden gennemføres ved aftaler mellem arbejdsmarkedets parter. Ved at inddrage beskæftigelsesaspekter som et *direkte* forhandlingselement, kan der etableres en direkte sammenhæng mellem løn og beskæftigelse. Samtidig sikres en større fleksibilitet. Man har eksempler fra England, hvor en betydelig løntilbageholdenhed er blevet realiseret mod en kontraktgaranteret beskæftigelsesfremgang. I et centraliseret forhandlingssystem vil institutionelle ændringer være nødvendige, så beskæftigelsesaspektet direkte kan inddrages (se Sørensen 1983).

Uanset hvilke systemer, man vælger, vil det i en keynesiansk inflations- og arbejdsmarkedspolitik være helt afgørende nødvendigt med mere direkte indgreb i relation til beskæftigelsen. Jo mindre sandsynligheden for en koordineret ekspansiv politik er, desto mere nødvendig bliver en selektiv arbejdsmarkedsplanlægning, der inddrager efterspørgselssiden.

Litteratur:

- Keynes, J. M. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London.
- Lipsey, R. 1960. The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the UK 1862-1957. A Further Analysis. *Economica* 27: 1-31.
- Sørensen, T. Ø. 1981. Nyere arbejdsmarkeds- teorier og den generaliserede Phillipskurve. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 119: 199-219.
- Sørensen, T. Ø. 1983. Inflation and Labour Market Theory. — Keynesian Vitality. Working Paper, Clare Hall, Cambridge University.

Kommentar

Niels Blomgren-Hansen

Institut for Nationaløkonomi, Handelshøjskolen i København

Troels Østergaard Sørensen (TØS') indlæg om keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationsteori giver mig lejlighed til at fremkomme med nogle kritiske kommentarer til den økonomiske debats ringe vilkår, når emnet er det politisk ømtålelige, men helt centrale spørgsmål om sammenhængen mellem inflation, ledighed og arbejdsløshedsunderstøttelse. Analysens grænser sættes af politiske tabu'er, og analytisk disciplin erstattes af polemisk retorik. TØS' indlæg er i så henseende ikke værre end så mange andre i den såkaldte »Keynesians versus monetarists« debat, men det er ingen kvalifikation.

Rituel polemisk retorik

Det er et godt gammelt retorisk trick fra det politiske overdrev at formulere dilemmaer, der tilsyneladende ikke efterlader den politiske modstander anden mulighed end at indrømme sin fejltagelse eller fremstå som en tåbe. *General Theory* er et mesterværk i denne kunst — det er vel derfor at så mange af Keynes-konferencens deltagere har fundet det en stillistisk nydelse at genlæse det snart 50 år gamle værk — og TØS er ingen ringe lærling af Protagoras og Keynes.

På en halv side lykkes det for ham at formulere tre, delvis underforståede dilemmaer. De skal ikke gentages her. Indholdet er: Enten må man som klassikerne og monetaristerne tro på en model, hvori der sker kontinuert markeds-clearing, hvor ledigheden er uafhængig af den effektive efterspørgsel, og hvor al ledighed er frivillig, d.v.s. benægte de mest åbenbare fakta, eller også må man bekende sig til den keynesianske lære og acceptere »muligheden af *vedvarende* (min udhævelse) overskudsefterspørgsel eller -udbud«.

Hvorfor mon TØS (med Keynes) ikke klart sætter navn på de økonomer, der tillægges den åbenbart tåbelige påstand, at økonomien altid er i ligevægt? Selvsagt fordi de ikke eksisterer og aldrig har eksisteret.

De af TØS formulerede dilemmaer er formelt-logisk falske. Det er han utvivlsomt ganske klar

over, men det generer ham ikke, da de heller ikke har nogen analytisk nødvendig funktion i sammenhængen. De hører blot med til den rituelle indgangsbøn, der i den grad er gået Keynes-zeloter i blodet, at de kan nedfælde dem i søvne og formentlig også gør det.

Negationen af vedvarende markedsclearing er ikke muligheden for vedvarende uligevægt, men muligheden for vedvarende eller *midlertidig* uligevægt. Påstanden om, at løn og beskæftigelse bestemmes i arbejdsmarkedet er ikke i strid med påstanden om, at beskæftigelsen bestemmes af den effektive efterspørgsel, al den stund ingen, mig bekendt, vil benægte, at arbejdskraft-efterspørgslen er en afledet efterspørgsel — afledet af vare- og tjenesteefterspørgslen. Påstanden om, at ledighed hos klassikerne eller monetaristerne er frivillig, er en suggestiv meningsløshed. Frivillighed/ufrivillighed er kategorier, der hører hjemme i den private, individuelle sfære. Ledighed er et socialt fænomen, en utilsigtet konsekvens af kollektiv og individuel nyttemaksimerende adfærd. De ca. 600 årlige trafikdrab er også et socialt fænomen, bestemt af kollektiv prioritering og individuel adfærd. Men det får dog ingen til at påstå, at trafikdrabene enten er »frivillige« eller resultatet af vedvarende eller midlertidig uligevægt i »trafikmarkedet«.

Der findes næppe noget, der er mere fremmede for menigmands despekt for økonomer end rituel, meningsløs, polemisk retorik. Ville det ikke være nok så frugtbart at lade denne del af Keynes-arven ligge og i stedet koncentrere sig om at formulere en syntese af keynesiansk korttidsanalyse og »klassisk« eller »monetaristisk« langtidsanalyse i form af en dynamisk teori for økonomiens tilpasning over tiden?

En teori — uden indhold

Den Phelps-Friedman'ske lodrette Phillipskurve udtrykker som bekendt en teori om, at økonomien kun kan være i *langtidsligevægt* ved »det naturlige ledighedsniveau«, og at man i denne ligevægt vil kunne have en hvilken som helst konstant inflationstakt, som de monetære myndigheder måtte være villige til at »finansiere«. Ved et lavere ledighedsniveau vil inflationen accelerere, ved et højere decelerere.

En teori udtrykker en restriktion. Phelps-Friedman teorien udtrykker den restriktion, at kun de punkter i inflations-ledigheds diagrammet, der ligger på en lodret linie skærende absissen ved »det naturlige ledighedsniveau«, kan være ligevægtpunkter.

Ifølge den nyere Cambridge-Keynes-fortolkning, TØS gør sig til talsmand for, skulle Phillipskurven kunne være lodret ved et hvilken som helst ledighedsniveau. Det er ikke at formulere en alternativ teori, men alene at benægte Phelps-Friedman teorien: Der er ikke en sådan restriktion på, hvilke punkter i inflations-ledigheds diagrammet, der kan være ligevægtpunkter, som Phelps-Friedman teorien postulerer. Man kunne lige så godt — og mindre vildledende — have formuleret benægtelsen af Phelps-Friedman teorien omvendt: Phillipskurven kan være vandret ved en hvilken som helst inflationstakt; ledighedsniveauet er uden effekt på lønstigningstakten.

— uden troværdighed

Det hører med til nutidig konventionel visdom, at Phillipskurven er brudt sammen, at den i øvrigt aldrig har eksisteret som andet end tilfældig statistisk sammehæng uden teoretisk grundlag, og at forsøgene på at give den et søge-teoretisk mikro-grundlag kan afvises, fordi søgeteori-

en implicerer, at den kraftige stigning i ledigheden i 70'erne og begyndelsen af 80'erne skulle være »frivillig«, og at antallet af tilfælde, hvor lønmodtagerne opsiger deres ansættelsesforhold for at blive »søger« skulle være større ved høj end ved lav ledighed — implikationer som umiddelbart kan afvises som åbenbart urimelige.

For mig at se er iveren efter at frakende Phillipskurven enhver sandhedsværdi et skoleeksempel på mange økonomers politiske fordomsfuldhed.

Phillipskurvens nødvendige rationale er *ikke* et sæt af specielle eller specielt utroværdige antagelser. Man behøver blot at forudsætte, (1) at der hersker konkurrence på såvel vare- som arbejdsmarkedet i den begrænsede forstand, at de forhandlende (organisationer af) lønmodtagere og virksomheder ikke betragter deres afsætningsfunktion som fuldkommen uelastisk, (2) at begge parter søger at maksimere deres forventede nytte (der ikke nødvendigvis alene er en funktion af realindkomst, men antagelig tillige af den »agtelse«, de nyder i andres og egne øjne, d.v.s. af det relative lønniveau og det sociale stigma, hvormed ledighed måtte være forbundet), og (3) at begge parter forventninger er usikre og delvis baserede på erfaringer.

I en sådan verden, som næppe kan siges at stride mod keynesiansk tankegang, vil de enkelte grupper af lønmodtagere stå stærkt, hvis ledigheden er lav inden for deres eget delmarked, og hvis virksomhedernes kapacitetsudnyttelse er høj, således at virksomheder vil lide et betydeligt indkomstab ved konflikt. I en sådan situation vil lønmodtagerne have en klar interesse i og gode muligheder for at komme igennem med lønkrav, der ligger i overkanten af, hvad andre og sammenlignelige lønmodtagergrupper har opnået eller forventes at opnå. Ved stor ledighed, ringe kapacitetsudnyttelse i virksomhederne og måske økonomisk svækkede virksomheder vil lønmodtagerne omvendt have et klart incitament til at moderere deres lønkrav i forhold til, hvad andre grupper har opnået eller forventes at opnå.

Hvis ledigheden i samfundet generelt er så lav, at de lønmodtagergrupper, der søger og har magt til at komme igennem med lønstigninger ud over den forventede stigning for samfundet som helhed, vejer tungere til end de lønmodtagergrupper, der mere eller mindre godvilligt må acceptere en relativ løntilbagegang i forhold til den forventede for andre lønmodtagergrupper, vil løninflationen accelerere. Ved en tilstrækkelig høj ledighed — muligvis uhyggelig høj — vil de grupper, der søger at styrke deres beskæftigelsesmuligheder gennem relativt moderate lønkrav, dominere, og inflationen decelerere.

Statisk ligevægt, som har de »klassiske« økonomers særlige interesse, er som Dantes helvede et sted, hvor alt er evig gentagelse, kendt og derfor dræbende kedsommeligt. Det er umiddelbart indlysende, at i dette Dante-helvede, må forventet og faktisk inflation være lig den monetære ekspansionstakt og ledigheden lig skæringspunktet mellem det ledighedsområde, hvor inflationen er accelererende, og det ledighedsområde, hvor den er decelererende. Phelps-Friedmans lodrette Phillipskurve er ikke en beskrivelse af resultatet af lønmodtagernes og virksomhedernes løn-spil i nogen periode, men en ligevægtsbetingelse, en analytisk hensigtsmæssig abstraktion.

Cambridge-Keynesianerne, som TØS repræsenterer, kan selvsagt ikke bygge deres tese om lodrette Phillipskurver ved enhver tilstand af ufrivillig arbejdsløshed på det Phelps-Friedman'ske fundament. For det første forudsætter Phillipskurve-teorien, at den faktiske eller forventede ledighed (direkte eller indirekte som følge af indkomstab ved ledighed) ind-

går i den nyttefunktion, lønmodtagerne i deres lønkrav og (trusler om) aktioner søger at maksimere. Accepterer man denne hypotese, må man også acceptere, at Phillipskurven kun kan være lodret ved »det naturlige ledighedsniveau«. For det andet er der meget langt fra det Dante-helvede, hvor evige gentagelser har lært selv den sløveste at forudsige fremtiden korrekt, til den Keynes-verden, hvor virksomhedsejere må basere deres investeringsbeslutninger på deres dyriske instinkt, da forventningerne er så usikre, at virksomhedsejerne end ikke er i stand til at tillægge de mulige udfald en subjektiv sandsynlighed.

TØS formulerer da også et ganske andet rationale for den postulerede uligevægt-Phillipskurve, nemlig en såkaldt løn-norm løndannelsesteori. Ifølge løn-norm teorien skulle lønudviklingen afspejle lønmodtagernes normer m.h.t., hvad reallønsudviklingen, indkomstfordelingen og den nominelle lønstigningstakt bør være. Disse normer er bestemt af sociale og politiske faktorer uden direkte relation til den øjeblikkelige eller forventede realøkonomiske udvikling. (Ganske vist flirter TØS i Sørensen (1983), hvortil han henviser, med tanken om, at realløns-normen kan være udledt ved maksimering af en fagforeningsnyttefunktion, hvori som argumenter indgår realløn og ledighed, men det må da vist være en logisk svips, idet han jo herved ad bagdøren genindfører den traditionelle Phillipskurve, som løn-norm teorien skulle være et alternativ til).

Jeg må tilstå, at jeg er en så traditionelt tænkende økonom, at løn-norm teorien som den fremstilles uden nærmere præcisering af, hvorledes normerne dannes, ikke er en alternativ løn-teori, men slet og ret en negation af en teori og tilmed en lidet troværdig negation.

Lønforhandlinger på såvel individuelt som kollektivt niveau er ikke et tankeløst ritual, men et meget bevidst spil, hvor begge parter nøje vurderer mulige gevinster og risici ved deres næste træk. I økonomisk, spilteoretisk jargon tilstræber begge parter at maksimere deres forventede nytte på grundlag af deres (muligvis fejlagtige) virkelighedsopfattelse og (muligvis fejlagtige) forventninger til modpartens reaktion.

— *uden empirisk belæg*

Jeg må også tilstå, at jeg finder antagelsen om, at ledighed og indkomstab ved ledighed ikke indgår som negative argumenter i den nyttefunktion, lønmodtagerne individuelt og kollektivt søger at maksimere, så lidet troværdigt, at jeg nok havde været skeptisk selv om TØS havde fremlagt forsøg på empirisk belæg for sin tese.

I Sørensen (1983) skitserer TØS en økonometrisk specifikation af løn-norm modellen. Ifølge denne skulle den nominelle lønstigningstakt være en funktion af (I) lønmodtagernes reallønsmålsætning og den realiserede realløn i foregående periode, (II) den forventede prisstigningstakt, (III) et ikke nærmere defineret løn-indkomst fordelingsmål, (IV) *ændringen* i ledigheden og (V) 'other factors such as effects from incomes policies'. Effekten af *ledighedsniveauet* antages ikke at være stærk og under alle omstændigheder mindre end effekten af *ændringer* i ledighedsniveauet.

I samarbejde med Jørgen Pedersen, Danmarks Nationalbank, har jeg testet TØS' løn-norm hypotese på danske observationer fra 1957 til 1981 (helårstal).

Værdien af en økonometrisk testning af løn-norm hypotesen vil selvfølgelig være stærkt afhængig af, om den valgte proxy-variabel for lønmodtagernes realløns mål kan anerkendes. Vi

har forsøgt os med to alternativer. Dels — som anført mulighed i Sørensen (1983) — et reallønsniveaumål (= den trendmæssige lønudvikling i estimationsperioden), dels et reallønstigningsmål (= den realiserede reallønstigningstakt gennem de foregående fem år). Det sidste mål viste sig mindst ugunstigt for løn-norm hypotesen. Da det tillige forekommer ret meningsløst at antage, at lønmodtagernes reallønsniveaumål gennem estimationsperioden skulle kunne tilnærmes med en trend, som de først er i stand til at beregne ved estimationsperiodens udløb, har vi nedenfor alene gengivet estimationer på grundlag af det overfor definerede reallønstigningsmål.

Som TØS anfører i Sørensen (1983) må man i specifikationen af den forventede prisstigningstakt tage højde for, hvorledes sammenhængen mellem løn- og prisudvikling er institutionaliseret. I en økonomi med fuld dyrtidsregulering er den forventede prisstigningstakt formentlig irrelevant for lønmodtagernes lønkrav. Vi har søgt at tage højde for dette forhold ved at trække dyrtidsreguleringen ud, på begge sider af lighedstegnet. Den forklarede variabel er således den årlige stigningstakt i timelønningerne ekskl. ferie- og søgne-helligdagstillæg og dyrtidsregulering. Den forklarende, »forventede« prisstigningstakt er den faktiske relative stigning i forbrugerpriserne ekskl. den del af forbrugerprisstigningen, der kompenseres af de i samme periode udløste dyrtidsportioner.

Ledigheden, u , (= antallet af registrerede fuldtidsledige i forhold til det samlede antal 18-66 årige) indgår i logaritmisk transformation. Kompensationsgraden, $komp$, (= arbejdsløshedsunderstøttelsen i forhold til indkomsten for en beskæftiget lønmodtager), der efter en spil-teoretisk betragtning må være af væsentlig betydning for lønmodtagernes lønkrav, indgår i dobbelt-logaritmisk transformation, $(-\ln(-\ln(komp)))^1$.

I ovennævnte økonometriske specifikation er der ingen støtte at hente for løn-norm hypotesen. Koefficienterne til foregående års urealiserede reallønsmål og ændringen i ledigheden har forkeret fortegn og determinationskoefficienten, R^2 (korr.), er ikke signifikant forskellig fra nul. Forklaringsgraden bedres væsentligt, når modellen suppleres med et mål for ledighedsniveauet, og endnu bedre bliver forklaringen, når man inddrager kompensationsgraden.

TØS kan selvfølgelig mene, at løn-norm teorien ville hævde sig langt bedre i en anden økonometrisk specifikation. Det skylder han os så at vise. Indtil det sker, må det stå fast, at det spil-teoretiske Phillipskurve approach står uantastet, jfr. også konklusionen hos Peder J. Pedersen (1983).

— og uden relation til de dragne politiske implikationer

På grundlag af den postulerede løn-norm teori, konkluderer TØS, at der er behov for en helt ny form for indkomstpolitik. Denne »skal ikke blot være et middel til at reducere lønnen for be-

1. Modellen er en stærkt simplificeret udgave af arbejdsmarkedsmodellen i Nationalbankens økonometriske model, NATAN. For en nærmere diskussion af specifikation og variabeltransformation henvises til Knøsgaard (1979) og Blomgren-Hansen & Knøsgaard (1980). Løndannelsens afgørende betydning for effekten af stabiliseringspolitiske indgreb er belyst i Rosted (1982) og Blomgren-Hansen & Pedersen (1983).

Tabel 1. Alternative modeller til forklaring af stigningstaksten i timelønningerne ekskl. søgne-helligdags- og dyrtidstillæg 1957-81.

Konst. × 100 (pct.)	Urealiseret realløns mål foregående år	Ikke-kom- penseret prisstig- ning	Ledighed (ln(u))	Ændring i ledighed d(ln(u))	Kompensa- tionsgrad foreg. år (-ln(-ln (komp)))	Stan- dard- fejl × 100 (pct.)	R ² (korr.) /DW
5.483 (8.67)	-0.189 (1.57)	0.278 (1.89)		0.005 (0.45)		1.87	0.098 1.665
-0.610 (0.27)	-0.086 (0.78)	0.391 (2.92)	-0.014 (2.82)	0.012 (1.14)		1.62	0.322 1.924
-3.942 (1.86)	-0.072 (0.78)	0.170 (1.31)	-0.020 (4.45)	0.005 (0.53)	0.030 (3.20)	1.34	0.537 2.486

Anm.: Tallene i parentes er koefficienternes t-værdier.

skæftigede arbejdere, men skal også direkte rette sig mod mængdekomponenterne«. En indkomstpolitik, der »indeholder elementer, der eksplicit er rettet mod en øget beskæftigelse« og »en øget planlægning på arbejdskraftefterspørgslen i den private sektor« er nødvendig, »hvis en målsætning om at skabe et betydeligt fald i arbejdsløsheden skal kunne realiseres over en overskuelig tidsperiode« og »for at øge effektiviteten af en række arbejdsmarkedspolitiske indgreb på udbudssiden«, idet »netto beskæftigelseseffekten af en række selektive beskæftigelsesindgreb (er) tvivlsom grundet fortrængningseffekter (crowding out), som kun en øget efterspørgselsplanlægning kan kontrollere«. Den øgede »koordinering mellem løn og beskæftigelse« kan gennemføres »ved at inddrage beskæftigelsesaspekter som et direkte« forhandlingselement« i aftalerne mellem arbejdsmarkedets parter. Det vil samtidig sikre »større fleksibilitet«.

I Sørensen (1983) er TØS mere eksplicit m.h.t. de nødvendige institutionelle ændringer. I et decentraliseret forhandlingssystem som det engelske »it should be rather easy to implement contracts which explicitly contain both a wage and an employment element«. »The trade-union bargaining power should be increased —«. I et centraliseret forhandlingssystem kunne der etableres »a form of compulsory employment-arbitration system«. Dette kunne udbygges med »a profit-taxsystem, where firms or sectors are taxed/subsidized according to some employment norm. — — — If the private sector does not fulfill the norms, the public sector can either invest in public production, which competes with private production, or transfer resources from one private sector to another«.

Men hvordan kan TØS dog drage den politiske konsekvens, at løsningen på de alvorlige makro-økonomiske balanceproblemer, som løn-norm modellen afspejler, ligger i at styrke lønmodtagernes (fagforeningernes) forhandlingsposition, således at disse bliver i stand til fuldt ud at overvælde de negative konsekvenser på virksomhedernes konkurrenceevne af urealistiske reallønskrav på virksomhedsejerne og det offentlige? Mon han mener, at virksomhedsejerne og det offentlige sidder på en stor pose guld, og det eneste fornødne er en tilstrækkelig stærk lønmodta-

gerfront til at få dem til at ryste op med skillingerne? Hvis det er tilfældet, skulle han prøve at se lidt på udviklingen i de reale profitindkomster og antallet af virksomhedslukninger gennem 70'erne. Måske han også skulle spørge en lavtlønnet medborger, hvor det offentlige indkomster kommer fra eller hvem, der rammes, når statens renteudgifter efter et årti med underskudsfinansierede beskæftigelsesforanstaltninger fortrænger de ordinære offentlige udgifter. Eller måske mener han, at fagforeningernes ansvarlighed over for beskæftigelsen øges, når deres incitament til at tage beskæftigelsesmæssige hensyn svækkes, eller at økonomien bedre skulle kunne honorere urealistiske reallønskrav, hvis produktionen foregår i offentligt ejede virksomheder? I så tilfælde kan det da vist ikke være erfaringerne fra de britiske nationaliserede industrier, der har inspireret ham. Logikken er det svært at få øje på.

En generation af økonomer og politikere troede med kombinationen af politisk pluralisme og kapitalistisk dynamik styret af Keynesiansk stabiliseringspolitik og suppleret med et udbygget velfærdssystem at have skabt et harmonisk system, der på en gang opfyldte drømmen om økonomisk effektivitet, social solidaritet, individuelle udfoldelsesmuligheder og politisk frihed. De sidste 10 års erfaringer og »monetaristernes« stædige påpejning af systemets fundamentale inkonsistenser — i denne skoles jargon: den naturlige arbejdsløshed og dennes afhængighed af de institutionelle nyskabelser, der skulle gøre systemet harmonisk — har belært os om, at harmonien var illusorisk.

TØS' indlæg foregiver at analysere vor tids samfundsøkonomiske problemer ud fra en keynesiansk synsvinkel. Hvis hans indlæg er dækkende for, i hvilken retning tankerne går hos Keynes' arvtogere i Cambridge, må vi nok konstatere, at det ikke er derfra, vi skal hente inspirationen til en løsning.

Litteratur:

- Blomgren-Hansen, N. og Knøsgaard, J. E. 1980: Løn, ledighed og arbejdsløshedsunderstøttelse. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 118, s. 16-36.
- Blomgren-Hansen, N. og Pedersen, J. 1983: Om stabiliseringspolitikens begrænsninger: Simulationer med Nationalbankens samfundsøkonomiske model NATAN. Upubliceret notat. Institut for Nationaløkonomi, Handelshøjskolen i København og Danmarks Nationalbank.
- Knøsgaard, J. E. 1979: Empirisk belysning af arbejdsmarkedsrelationer. Afhandling på det statsvidenskabelige studium. Københavns Universitet.
- Mortensen, H. B. 1983: Unemployment, Wages and Inflation in Keynesian Theory. Research paper series, no. 25. Faculty of Eco-

- nomics and Politics. University of Cambridge.
- Pedersen, P. J. 1983: Lønudviklingen i Danmark 1911-76 — stabilitet og specifikation. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*. Bind 121, s. 102-29.
- Rosted, J. 1982: Manøvrer mulighederne i dansk økonomi — belyst ved nogle modelberegninger. Memo nr. 103. Økonomisk Institut. Københavns Universitet.
- Sørensen, T. Ø. 1983: Inflation and Labour Market Theory — Keynesian Vitality. Working paper, Clare Hall, Cambridge University.

Replik

Troels Østergaard Sørensen

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Niels Blomgren-Hansens (NBH's) kommentarer til mit indlæg indeholder en lang række polemiske og kritiske bemærkninger. NBH tager afstand fra alle de fremlagte synspunkter, og han baserer sine konklusioner på en meget håndfast opfattelse af rækkevidden af egne økonometriske beregninger. Han har ønsket at markere en afstand til de fremlagte synspunkter, hvilket desværre indebærer en række forvrængninger af mine synspunkter, f.eks. omkring den økonomiske politik. Jeg finder formen af NBH's indlæg lidt speciel, men skal kort kommentere nogle hovedpunkter, hvor der synes at eksistere en central uoverensstemmelse mellem os, eller hvor der er tale om misforståelser hos NBH.

Når man skal diskutere keynesiansk inflations- og arbejdsmarkedspolitik, kan man tage udgangspunkt i nyere økonomisk teori, og på basis heraf forsøge at øge sin viden og forståelse for faktisk økonomier. Alternativt kan man straks begynde at diskutere virkelighedens verden ud fra kendskab til en række data, ad-hoc teoretiske ræsonnementer, økonomisk intuition og politiske holdninger. Jeg har i modsætning til NBH valgt den første metode, hvilket giver mulighed for at fremhæve centrale forskelle mellem keynesiansk og monetaristisk/ny-klassisk makroteori. Denne metode giver mulighed for at benytte hensigtsmæssige analytiske abstraktioner, der ikke er en beskrivelse af faktiske økonomier.

Ligevægt er en analytisk abstraktion i begge typer af moderne makroteori. NBH sammenblander imidlertid begreberne ligevægt og markedsclearing i moderne makroteori og skelner ikke tilstrækkeligt mellem økonomisk teori/modeller og virkelighedens verden. Ligevægt er ikke nød-

vendigvis ensbetydende med markedsclearing, og omvendt kan der være tale om uligevægt, selv om der hersker markedsclearing. Negationen til markedsclearing er derfor ikke uligevægt, som NBH fejlagtigt tror. Den moderne keynesianske teori viser netop muligheden for både uligevægte og *ligevægte*, hvor der ikke hersker markedsclearing på arbejdsmarkedet. (Der er ligevægt, når systemet er i ro i den forstand, at ingen har incitament til at ændre adfærd på baggrund af de markedssignaler, man modtager). Både i og uden for ligevægt kan arbejdskraften være rationeret, hvilket betyder, at arbejdskraften ikke befinder sig på udbudskurven. Det er i denne tekniske forstand, at begrebet ufrivillig arbejdsløshed er relevant og kan anvendes i en økonomisk analyse (se f.eks. Hahn 1982a og 1982b).

I den moderne monetaristiske/ny-klassiske analyse hersker der kontinuert markedsclearing både i og uden for langt sigts ligevægten. Arbejdskraften er enten beskæftiget eller ikke-beskæftiget. Ikke-beskæftigelse er en frivillig konsekvens af lønmodtagernes optimering under ufuldkommen information og usikkerhed. Variationer i beskæftigelsen svarer til variationer i arbejdsudbuddet. Men en del af de ikke-beskæftigede vil dog vælge at lade sig registrere som arbejdsløse, hvis der eksisterer arbejdsløshedsunderstøttelse. Der er ikke plads til keynesiansk ufrivillig ledighed. I en mellemtype af modeller kan der findes ufrivillig arbejdsløshed i uligevægt f.eks. grundet bindende arbejdsmarkedskontrakter, men økonomien vil bevæge sig mod den naturlige ledighed, hvor der hersker markedsclearing.

Ved givne institutionelle og strukturelle forhold er langt sigts ligevægten (den naturlige ledighed) éntydig i den moderne klassiske teori. Den moderne keynesianske teori viser derimod, at ved givne institutionelle og strukturelle forhold findes der mange arbejdsløshedsniveauer, der er potentielle langt sigts ligevægte i samme teoretiske forstand som den »naturlige« ledighed. Teorien har endnu ikke kunnet give et tilfredsstillende svar på, hvilken ligevægt økonomien vil bevæge sig imod (omkring). Selv om teorien giver multiple ligevægte, er den selvfølgelig ikke indholdsløs. Hvis de forskellige ligevægte kan »Pareto-ordnes«, er det muligt at opstille et rationale for en beskæftigelsesfremmende økonomisk politik, som pr. definition er udelukket i den monetaristiske teori.

Ufrivillig arbejdsløshed og multiple ligevægte er hensigtsmæssige analytiske begreber. Ingen økonomer tror, at faktiske økonomier er i ligevægt, men begreberne er ikke uden relation til virkelighedens verden. Keynes fremhævede muligheden for, at økonomien kan sidde fast i en tilstand med lav vækst og høj arbejdsløshed, uden at selvregulerende kræfter automatisk vil bringe den tilbage til fuld beskæftigelse (den naturlige arbejdsløshed). Det er denne keynesianske tilstand, som bl.a. »Det økonomiske Råd« gentagne gange har advaret imod. Tilstanden er ikke ensbetydende med, at alt er stationært. Den økonomiske situation kan beskrives som en »korridor« omkring et beskæftigelsesniveau. Der kan fremkomme en række tilpasninger inden for korridoren. Men økonomien er ikke i stand til på afgørende måde at bryde ud af korridoren i en hensigtsmæssigt retning, med mindre der foretages en række økonomiske/politiske indgreb.

Selv om der stadig er uløste problemer i den keynesianske teori, skal man af den grund ikke ledes til at fornægte virkelighedens verden, eller sagt på Solow's måde i en kommentar til den ny-klassiske teori:

Or else they argue that one cannot believe in the failure of markets to clear without having an acceptable theory to explain why that happens. That is a remarkable precept when you think about it. I remember reading once that it is still not understood how the giraffe manages to pump an adequate blood supply up to its head; but it is hard to imagine that anyone would therefore conclude that giraffes do not have long necks. [Solow 1980].

Noget tyder på, at NBH ser korthalsede giraffer selv ved dagslys.

Løndannelse og økonomisk politik

Hovedsynspunktet er, at det er adfærden blandt de *beskæftigede* og ikke blandt de arbejdsløse, der er afgørende, når udbudssidens indflydelse på løndannelsen skal analyseres. Fagforeningerne varetager primært de beskæftigedes interesser bl.a. grundet en manglende mulighed for direkte at varetage de arbejdsløses interesser. Ved fastlæggelse af lønkrav indgår de omtalte lønnormer, herunder strategiske overvejelser i relation til forhandlingsprocessen. Spørgsmålet er, hvor normerne kommer fra, og hvilken rolle markedsf forholdene udtrykt ved arbejdsløsheden spiller for den ønskede og realiserede lønudvikling.

Den subjektive sandsynlighed, for at en beskæftiget bevarer sin beskæftigelse, er en funktion af hans lønkrav. Derimod kan der argumenteres for, at arbejdsløsheden vil have en ringe direkte indflydelse på sandsynligheden for fortsat beskæftigelse, selv om arbejdsgiverne under lønforhandlingerne vil forsøge at benytte arbejdsløsheden som et argument for løntilbageholdenhed. Man finder yderst sjældent, at markedsmekanismen skaber et lønfald ved at arbejdsløse og beskæftigede skifter plads. Virksomhederne ønsker heller ikke at ansætte personer under markeds-lønnen. Det skaber dels uro og utilfredshed blandt de beskæftigede, og dels opfattes lave reservationslønninger som et negativt produktivitetssignal. Når det antages, at fagforeningerne primært varetager de beskæftigedes interesser, vil en maksimering af fagforeningernes nyttefunktion ikke føre til en genindførelse af den traditionelle Phillipskurve, som NBH fejlagtigt mener. Den forventede realøkonomiske udvikling vil spille en rolle, hvis den påvirker den subjektive beskæftigelses-sandsynlighed for de beskæftigede. Hvis de beskæftigede betragter Danmarks gæld-sætning til udlandet som en trussel mod deres *fremtidige* beskæftigelsesmuligheder, kan det påvirke lønkravene (jfr. senere).

Der er ikke nogen *direkte* sammenhæng mellem de beskæftigedes lønkrav og sandsynligheden for beskæftigelse for de arbejdsløse dels grundet manglende solidaritet og dels grundet manglende indflydelse på en positiv beskæftigelseseffekt for de arbejdsløse af en løntilbageholdenhed. Det er præcis denne usikkerhed, der leder til politikkonklusionen om at inddrage beskæftigelses-aspekter som et direkte forhandlingselement. Målsætningen, som NBH helt har misforstået, er netop, at der *ikke* skal stilles og realiseres urealistiske reallønskrav (i relation til konkurrenceevnen), og at arbejdsløsheden skal reduceres. Øget sikkerhed m.h.t. beskæftigelseseffekten skal skabe et incitament til ikke at stille urealistiske lønkrav. Samtidig vil begge parter på arbejdsmarkedet kunne gøres ansvarlige over for beskæftigelsesudviklingen, og effekterne af en indkomstpolitik kan styrkes. Det nye i forhold til en traditionel indkomstpolitik er, at fagforeningernes magt skal øges i den forstand, at beskæftigelsesaspekter, der traditionelt helt er overladt til arbejdsgiverne, skal indgå i kontrakterne på arbejdsmarkedet, og at der skal finde en øget beskæf-

tigelsesplanlægning sted. Det skal være midlet til at »tvinge« fagforeningerne til en samfundsmæssig hensigtsmæssig lønudvikling. Hvis beskæftigelsesaspekterne ikke direkte kan indbygges i kontrakterne, må der etableres andre mekanismer, som kan sikre beskæftigelseeffekter af en indkomspolitik. De institutionelle ændringer, som NBH citerer løsrevet fra deres sammenhæng i Sørensen (1983), skal sikre beskæftigelseeffekterne af den pose guld, som en hensigtsmæssig indkomspolitik forhåbentlig vil medføre, men skal ikke stjæle noget guld, der ikke eksisterer.

Forsøg på at skabe empirisk belæg for en teori kan være af indirekte karakter i form af verbale beskrivelser af den økonomiske udvikling (jfr. min summariske beskrivelse af udviklingen i England baseret på en hypotese om reallønsmodstand), og ved inddragelse af ad-hoc observationer, som fundamentalt er i modstrid/overensstemmelse med teorien. Mit teoretiske fundament for en diskussion af løndannelse implicerer ufrivillig arbejdsløshed, hvor hovedparten af de arbejdsløse ønsker at arbejde til den eksisterende markedsløn, men de modtager ikke noget jobtilbud. NBH's teoretiske udgangspunkt er en modeltype, hvor »både lønkrav («arbejdsudbud») og forventet ledighed er »frivillige« konsekvenser af lønmodtagernes nyttemaksimering under usikkerhed«. (Blomgren-Hansen og Knøsgaard 1980 s. 17). Her er der ikke plads til ufrivillig ledighed.

Økonometriske estimationer er en anden type af forsøg på at skabe empirisk belæg for en teori. Man skal imidlertid være særdeles forsigtig med at drage håndfaste konklusioner på baggrund af simple enkeltligningsestimationer. Det gælder specielt, når man estimerer simple reducerede enkeltligninger, som i virkeligheden er en del af en større model. Det er velkendt for de fleste, at det er muligt at nå frem til den samme estimationsligning med helt forskellige teoretiske udgangspunkter. En empirisk samvariation viser ikke altid nogen direkte kausal sammenhæng mellem de involverede variable. En invers samvariation mellem løninflation og arbejdsløshed i en periode er i fuld overensstemmelse med hypotesen om reallønsmodstand, jfr. den beskrevne engelske udvikling. Det er Phillipskurvens stabilitet og den kausale retning, der sættes spørgsmålstegn ved.

Der findes en række forsøg på at opstille lønrelationer for Danmark¹. Disse bidrag giver ikke noget særlig entydigt billede af hvilke forklarende variable, der bestemmer lønudviklingen. Men i de fleste bidrag spiller arbejdsløsheden en rolle med undtagelse af Fabritius m.fl. (1979). Der hersker uenighed om hvilke supplerende variable, der er afgørende. NBH fremhæver kompensationsgraden, selv om skattesatsen har samme forklaringsgrad (Blomgren-Hansen og Knøsgaard 1980). Skattesatsen, såvel niveau som relative ændringer, har en naturlig plads i en estimationsligning, der er baseret på de diskuterede lønnormer. Betydningen af kompensationsgraden for lønudviklingen er ikke så afklaret, som NBH antyder. Kompensationsgraden kan også inddrages ud fra et norm-synspunkt angående den relative løn og de beskæftigedes adfærd, som påpeget i Pedersen (1983). Hvis den maksimale understøttelse overstiger indtjeningen for en gruppe af beskæftigede, kan den pågældende gruppe reagere med et lønpres, som kan påvirke hele løn-

1. Af nyere bidrag kan nævnes Blomgren-Hansen og Knøsgaard (1980), Fabritius m.fl. (1979), Kærgård red. (1981) og P. J. Pedersen (1983).

udviklingen, når lønstrukturen er stiv. Fra et teoretisk synspunkt kunne man alternativt argumentere for, at en øget kompensation øger arbejdsløsheden, og det vil ifølge NBH dæmpe lønudviklingen. Internationale sammenligninger viser, at arbejdsløshedsundersøttelsens inflationseffekt som hovedregel ikke kan bekræftes i andre lande. Kun i Danmark findes der en væsentlig samvariation (P. J. Pedersen 1981). Det viser tydeligt, hvor forsigtig man skal være med at drage generelle konklusioner på basis af simple estimationer.

NBH afviser hypotesen om løn-normer på baggrund af en økonometrisk specifikation. I Sørensen (1983) fremhæves eksplicit, at den anvendte relation *ikke* kan estimeres direkte. Det gælder specielt for Danmarks vedkommende, hvor det jo netop blev fremhævet, at lønnormerne hos de beskæftigede har ændret sig. For Englands vedkommende understøtter økonometriske beregninger en relativ simpel specifikation af hypotesen om reallønsmodstand (Lawson 1982). For Danmarks vedkommende er hypotesen, at lønnormer er afgørende for lønudviklingen, men at den voksende udlandsgæld har påvirket lønudviklingen, dels via indkomstpolitiske indgreb og dels direkte via en påvirkning af reallønsnormerne. Til trods for min store skepsis m.h.t. simple enkeltligningsestimationer er der blevet estimeret en ligning, hvor lønstigningstakten (\dot{W}) er forklaret ved prisstigningstakten (\dot{P}) og den relative udlandsgæld (M) (udlandsgælden i forhold til bruttofaktorindkomsten). På baggrund af ADAM-data fås følgende relation:

$$\dot{W}_t = 0,052 + 1,25 \dot{P}_t - 0,26 M_t$$

(5,86) (7,62) (4,76)

$$R^2 = 0,72; D.W. = 2,07; t = 1957-1982; (t\text{-værdier i parenteserne})$$

Skal man alene afgøre spørgsmålet ud fra statistiske kriterier, er løn-normteorien hermed bekræftet. Men det ville være meget uklogt at overvurdere rækkevidden af en sådan enkeltligningsestimation.

Det er ønskeligt at endogenisere reallønsnormerne. Det er problematisk, da en række periode-specifikke forhold kan være afgørende. Men fuldstændig tilsvarende problemer optræder, når man forsøger at udbygge en standard Phillipskurve med supplerende variable (jfr. Pedersen (1983)).

Litteratur

- Benassy, J.-P. 1983. *The Economics of Market Disequilibrium*. London.
- Blomgren-Hansen, N. og J. E. Knøsgaard 1980. Løn, ledighed og arbejdsløshedsundersøttelse. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 118: 16-37.
- Fabritius m.fl. 1979. *SMEC III*. Det økonomiske Råds Sekretariat, København.
- Hahn, F. H. 1982a. *Money and Inflation*. Oxford.
- Hahn, F. H. 1982b. *Why I am not a Monetarist*. Harvard Political Economy Lecture (Working Paper).

- Kærgård, N. (red.) 1981. *Den danske løn-pris-udvikling 1904-70*. Økonomisk Institut, Københavns Universitet.
- Lawson, T. 1982. *Incomes Policy and the Real Wage Resistance Hypothesis: Econometric Evidence for the UK, 1955-1979*. Faculty of Economics, Cambridge.
- Pedersen, Peder J. 1981. *Inflationary Effects of Unemployment Insurance — An International Survey*. Memo 1981-7, Økonomisk Institut, Århus Universitet.
- Pedersen, Peder J. 1983. Lønudviklingen i Danmark 1911-1976 — stabilitet og specifikation. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*. 121: 102-129.
- Solow, R. M. 1980. On Theories of Unemployment. *American Economic Review*. 70: 1-12.

Litteratur:

- Keynes, J. M. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London.
- Lipsey, R. 1960. The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the UK 1862-1957. A Further Analysis. *Economica* 27: 1-31.
- Sørensen, T. Ø. 1981. Nyere arbejdsmarkeds- teorier og den generaliserede Phillipskurve. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 119: 199-219.
- Sørensen, T. Ø. 1983. Inflation and Labour Market Theory. — Keynesian Vitality. Working Paper, Clare Hall, Cambridge University.

Kommentar

Niels Blomgren-Hansen

Institut for Nationaløkonomi, Handelshøjskolen i København

Troels Østergaard Sørensen (TØS') indlæg om keynesiansk arbejdsmarkeds- og inflationsteori giver mig lejlighed til at fremkomme med nogle kritiske kommentarer til den økonomiske debats ringe vilkår, når emnet er det politisk ømtålelige, men helt centrale spørgsmål om sammenhængen mellem inflation, ledighed og arbejdsløshedsunderstøttelse. Analysens grænser sættes af politiske tabu'er, og analytisk disciplin erstattes af polemisk retorik. TØS' indlæg er i så henseende ikke værre end så mange andre i den såkaldte »Keynesians versus monetarists« debat, men det er ingen kvalifikation.

Rituel polemisk retorik

Det er et godt gammelt retorisk trick fra det politiske overdrev at formulere dilemmaer, der tilsyneladende ikke efterlader den politiske modstander anden mulighed end at indrømme sin fejltagelse eller fremstå som en tåbe. *General Theory* er et mesterværk i denne kunst — det er vel derfor at så mange af Keynes-konferencens deltagere har fundet det en stillistisk nydelse at genlæse det snart 50 år gamle værk — og TØS er ingen ringe lærling af Protagoras og Keynes.

På en halv side lykkes det for ham at formulere tre, delvis underforståede dilemmaer. De skal ikke gentages her. Indholdet er: Enten må man som klassikerne og monetaristerne tro på en model, hvori der sker kontinuert markeds-clearing, hvor ledigheden er uafhængig af den effektive efterspørgsel, og hvor al ledighed er frivillig, d.v.s. benægte de mest åbenbare fakta, eller også må man bekende sig til den keynesianske lære og acceptere »muligheden af *vedvarende* (min udhævelse) overskudsefterspørgsel eller -udbud«.

Hvorfor mon TØS (med Keynes) ikke klart sætter navn på de økonomer, der tillægges den åbenbart tåbelige påstand, at økonomien altid er i ligevægt? Selvsagt fordi de ikke eksisterer og aldrig har eksisteret.

De af TØS formulerede dilemmaer er formelt-logisk falske. Det er han utvivlsomt ganske klar